

אביעד הכהן

18:25 • 27 בינואר 2025

ש"י עגנון סלד ממכוניות. לא רק שהוא נמנע במופגן, כפי שעשה בחידושי לשון אחרים שלא נשאו חן בעיניו, משימוש במלה מכונית והקפיד לומר "אוטו" או "אבטומוביל" ו"אבטובוס", הוא התלונן תדיר על רעש המכוניות שנוסעות ביום ליד ביתו ומפריעות את עבודתו ובשעות הלילה אינן מניחות לו לישון. כאשר נבחר ידידו הטוב מרדכי איש שלום, "שר הבירה" בפיו, לראשות עיריית ירושלים הוצב תמרור ליד ביתו המבקש מהנהגים להימנע מצפירות ורעש. וכשנדרש עגנון לצאת מהעיר עשה זאת דרך-כלל ברכבת או באוטובוס ונסיעות ארוכות אלה נוצלו על-ידו להשיח עם אנשים, ובמקרים אחרים התלווה לאנשים שהיו בעלי רכב משל עצמם.

באותם ימי בראשית של המדינה החדשה כלי רכב בבעלות פרטית לא היו חזון נפרץ. עיקרם היו שייכים או לבעלי הון מעטים או לבעלי שררה ואנשי צבא שמתוקף תפקידם היה ברשותם רכב "צמוד" (ולעתים גם נהג). כך התלווה עגנון, עוד בימים קדמונים, בשנת תרע"א, 1911, לידידו הטוב ד"ר ארתור רופין במסעו לגליל ולמירון (באותה שנה אירע אסון מירון הראשון, כאשר בליל ל"ג בעומר, 15.5.1911, מרפסת שעמדה על ציון הקבר התמוטטה מעומס ההמון שעליה וקרוב למאה איש נפלו ממנה מגובה של 7-8 מטר לקרקע שמתחת. לפי עדויות שונות האסון גבה כ-30 הרוגים ועוד כמה עשרות פצועים).

אצל עגנון כמו אצל עגנון אין ברכה בלא עקיצה. משרד הדואר לא נמנה עם המשרדים החשובים בממשלה ודרך-כלל ניתן כמעין פרס ניחומים לאחת השותפות הקואליציוניות שלא רצו לזכות במשרד חשוב יותר. בחתימת שירו המחורז לא שכח אפוא עגנון לשלח עקיצה סמויה למיטיבו השר בכך שאיחל לו שימשיך לכהן בו עוד שנים רבות

כך עשה גם שנים מאוחר יותר, כשנסע בחברת השרים הדתיים יוסף בורג וחיים משה שפירא לאוניברסיטת בר אילן שברמת גן שם הוענק לו דוקטור לשם כבוד. בתום המסע כתב עגנון שיר מחורז קצרצר שגם בו, כמו בכל דבר שיצא מתחת ידי הסופר הגדול, ניתן לגלות כמה רבדים. ברובד הגלוי זהו שיר הלל לשר ולטוב לבו:

לְמַעַלְת הַד"ר יוֹסֵף בּוֹרֵג יצ"ו

אֲשֶׁר נֶהַג אוֹתִי
כְּעַל כְּנָפֵי נְשָׁרִים
וְנִתְקַיֵּם עַל יָדָיו
הוֹלֵךְ דוּדֵי לְמִישָׁרִים
וְהוֹשִׁיבֵנִי לִימִינוֹ
שֶׁל הַשָּׁר שְׁפִירָא
וְזָרַז אֶת קְרוֹנוֹ
לְנִסְיָעָה מְהִירָה
וְקִצָּר אֶת הַדֶּרֶךְ
בְּסִפּוּרֵי מַסְעוֹת
וּבְדַבְרֵי תוֹרָה
וּבְבְדִיחוֹת נְאוֹת
וְהִבִּיאֵנִי בְּשָׁלוֹם
לְפִתְחָהּ שֶׁל בֵּר אֵילָן
שֶׁכֵּל שֶׁבַע חֲכָמוֹת
יִפְרְשׂוּ עָלֶיהָ אֶת צֵלָן
יִזְכֶּה לְרֵב טוֹב
וּלְאוֹטוּ מִפְּאָר
וְיִהְיֶה אֲשֶׁר הָיָה
כְּבוֹד שֶׁר הַדָּאָר

אך עיון מעמיק יותר בשיר מלמד שאפשר ובין שורות השבח וההלל מסתתרות גם אמירות ציניות וחריפות, שהרי ככלל דעתו של עגנון לא היתה נוחה מפוליטיקאים, יהיו אשר יהיו, ואף הפוליטיקה הדתית, שדגלה בעירוב התחומין שבין דת למדינה, לא היתה ראויה בעיניו.

בשירו עושה עגנון שימוש יפה בניבי לשון מקראיים כמו "על כנפי נשרים" (שמות י"ט ד') ובפסוק היפה משיר השירים (ז' י') "הולך דודי למישרים", ולצד שמוש מהופך בצירוף הכמו-מקראי "אשר נהג אותי", המהדהד, בסגנון הקריצה העגנוני הממזרי המאפיין את כל יצירתו, גם (ואולי בעיקר) את הפסוק הַמֵּר ממגילת הקינות איכה (ג' ב') "אוֹתִי נֶהַג וַיִּלָּךְ, חֲשֶׁךְ וְלֹא אֹר". והשיר כולו מקיים מעין דו-שיח סמוי עם אחד התיאורים המלבבים בפרקי "ספר המדינה", שבו לעג עגנון בסגנון ציני חריף לכל אותם "עסקנים" ו"עסקנצ'יקים" המוציאים ימיהם בדיבורים בטלים במקום במעשים (את הכנסת כינה שם "בית שפתותים" כמעין תרגום ל"פרלמנט", לשון דיבור בצרפתית).

יוסף בורג צילום: לע"מ

בפרק הנושא את הכותרת "החוטפים" מתאר עגנון את דמותו הקומית של אחד מראשי העסקנים מר שרייהולץ (בידיש: עץ צועק), שלדעת ממבקרי עגנון נבנה על-פי דמותו של זלמן רובשוב-שז"ר שנהג לדבר בקול רם מאוד (דמותו תוארה גם בסיפורו של עגנון "המכתב"). לפי המתואר בסיפור הגיעו שלושה בחורים לביתו של מר שרייהולץ על-מנת להסיעו לבית הוועד באבטומוביל הממתין לו בחוץ, אך במקום

להסיעו לשם הסיעוהו משם (כמובן השימוש במונח "הסיעוהו" משמש כאן בדור־משמעות). ואז הוא ממשיך:
"צרות הרבה באות על המדינה ואין ספק בעינינו שרובן באות על ידי שאנו מוציאים רוב ימינו בדרשות ואין
אנו באים לידי מעשה. ואם אין בידינו להסיע לבו של הציבור מן הדרשנים הרי אנו מבקשים להסיע את
הדרשנים מן הציבור, כדי שיהא לבו של אדם פנוי להרהר בעצמו במה הוא מוציא ימיו ושנותיו". לפיכך,
כשרצו הבחורים להחזיר את מר שרייהולץ לביתו אמר להם: "מוטב שתוציאו שכר אותו אבטומוביל על
חבְּרֵי אַחַר שעתיד לנאום, ואני אחזור לביתי ברגל".

השיר שנכתב לכבוד ד"ר בורג ונמצא בארכיון עגנון בספרייה הלאומית אינו מתוארך. מסגרת הזמן שלו
היא כנראה לאחר חודש יולי 1958, המועד שבו תמה כהונת בורג כשר הדואר. היה ונרצה לכוון את זמן
הכתיבה למועד מדויק יותר נוכל לשער שקרוב הדבר שנסיעה זו אירעה בשעה שעגנון נתלווה לשרים
שפירא ובורג לישיבת חבר הנאמנים של האוניברסיטה שבה הוענק לו תואר דוקטור לשם כבוד. היה זה
ביום כ"ח בתשרי תשי"ט, 12.10.1958. עגנון רחש אהדה מיוחדת לאוניברסיטה זו הן בשל היותה בעלת
צביון "דתי" והן מפני ששניים מידידיו הקרובים ביותר, "מורו ורבו" פרופ' שמואל ביאלובלוצקי ופרשנו
האולטימטיבי פרופ' ברוך קורצווייל, נמנו עם ראשוני מוריה (במידה רבה בזכות המלצתו של עגנון).

בשל המרחק שבין ירושלים ורמת גן והרצון להסיעו בבטחה ובנחת "שידכו" אפוא את עגנון למכונתו של
ד"ר יוסף בורג, שעגנון היה נוהג לפקוד את ביתו מעת לעת. בורג ככל הנראה ישב ליד הנהג ואילו עגנון
ישב בצד השמאלי מאחור כשלימינו יושב השר הנוסף שביקש להשתתף בחגיגה הגדולה, שר הפנים
לשעבר משה שפירא. שלושה חודשים קודם לטקס פרש ד"ר בורג מכהונתו כשר הדואר בעקבות פרישת
סיעתו (המזרחי-הפועל המזרחי) מהממשלה עקב המשבר בשאלת "מיהו יהודי". בורג נאלץ ככל הנראה
להסתפק באותם ימים במכונת צנועה בהרבה מזו ששימשה אותו לימים כשר, מכונת אמריקאית מפוארת
במונחי אותם ימים שמספרה 112, ומכאן ברכת-רמיזתו של עגנון בסוף השיר, "וְיִהְיֶה אֲשֶׁר הָיָה, כבוד שר
הדואר".

ברם אצל עגנון כמו אצל עגנון אין ברכה בלא עקיצה. משרד הדואר לא נמנה עם המשרדים החשובים
בממשלה ודרך-כלל ניתן כמעין פרס ניחומים לאחת השותפות הקואליציוניות שלא רצו לזכותן במשרד
חשוב יותר. בחתימת שירו המחורז לא שכח אפוא עגנון לשלח עקיצה סמויה למיטיבו השר בכך שאיחל לו
שימשיך לכהן בו עוד שנים רבות. אלא שבחלוף כשנה וחצי, ב-17.12.1959, יוסף בורג עלה בדרגה והיה
לשר הסעד למשך כעשר שנים. משם המשיך למשרד הפנים ולמשרד לשירותי דת עד סיום כהונה מפוארת
בת כ-40 שנה במערכת הפוליטית, מהן כיהן כ-35 שנה כשר בממשלות ישראל, יותר מכל שר אחר עד
היום.